

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας
του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης σε συνεργασία με το ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος –
Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική
Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»**

ΑΥΤΙΣΜΟΣ.

ΠΡΩΙΜΗ ΑΝΙΧΝΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.

AUTISM.

AN EARLY DETECTION AND INTERVENTION IN THE FIRST AGE.

της

Γεωργίας Δανοχρήστου.

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται

στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος
Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.
Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε.
και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1 ος Επιβλέπων: Χριστίνα Συριοπούλου- Δελλή, Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο
Μακεδονίας.

2 ος Επιβλέπων: Ζωή Καραμπατζάκη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

3 ος Επιβλέπων: Σπυρίδων Ρίζος, Συνεργαζόμενος Ερευνητής Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

Αθήνα

2020

Περίληψη

Ο αυτισμός και το σύνολο των διαταραχών του αυτιστικού φάσματος αποτελούν το αντικείμενο μελέτης της επιστημονικής κοινότητας για πολλές δεκαετίες. Η ιδιαιτερότητα των χαρακτηριστικών του αυτιστικού φάσματος και οι γνωστιές αποκλίσεις, όπως και η πληθώρα των κλινικών γνωρισμάτων που ποικίλουν ανάλογα με την περίπτωση, την ηλικία στην οποία βρίσκεται το παιδί, το αιτιακό παρασκήνιο, τις μεθόδους παρέμβασης, συνεχίζουν να είναι πρόκληση για την επιστημονική κοινότητα, αλλά και για τους ίδιους τους πάσχοντες και τις οικογένειες αυτών, αλλά και τους παιδαγωγούς τους.

Η πρώιμη ανίχνευση του αυτισμού και κατά επέκταση η έγκαιρη παρέμβαση, μόλις από την προσχολική ηλικία είναι πολύ σημαντικά στοιχεία, ώστε να μπορέσει το παιδί να αποκτήσει αναπτυγμένες δεξιότητες ομιλίας και έκφρασης, δεξιότητες κοινωνική απόκρισης και βιολογικών λειτουργιών, καθιστώντας το πιο αυτόνομο και λειτουργικό στην ενήλική ζωή του.

Η ακόλουθη εργασία έχει ως σκοπό τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, αρχικά, σχετικά με τις προσπάθειες πρώιμης αλλά και έγκυρης ανίχνευσης των παιδιών που βρίσκονται στο αυτιστικό φάσμα και ύστερα στην έρευνα αποτελεσματικών τρόπων παρέμβασης για την αντιμετώπιση και την βελτίωση των συμπτωμάτων και συμπεριφορών που εμφανίζει ένα παιδί με αυτισμό.

Λέξεις κλειδιά: αυτισμός, πρώιμη ανίχνευση, παρέμβαση, DSM-V, προσχολική ηλικία

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Adly, H., Noor, M., Shahbodin, F., & Pee, N. C. (2012). Serious Game for Autism Children. *Review of Literature*, 6(4), 554–559.
- Aljameel, S. S., Shea, J. D. O., Crockett, K. A., & Latham, A. (2018). *Proceedings of SAI*. Intelligent Systems Conference (IntelliSys), 16.
- Βαρβόγλη, Λ. (2007). *Η διάγνωση του αυτισμού: πρακτικός οδηγός*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Baron-Cohen, S. (2009). Autism: The Empathizing–Systemizing (E-S) Theory. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1156, 68-80.
- Beaudoin A. J., Sébire G., & Couture M. (2014). Parent Training Interventions for Toddlers with Autism Spectrum Disorder. *Autism Research and Treatment*, 1014, pp 1-15.
- Bosl, J., W., Tager-Flusberg, H. & Nelson, A., Ch., (2017). EEG Analytics for Early Detection of Autism Spectrum Disorder: A data-driven approach. *Scientific Reports*. Pp. 9-12.
- Broder, F., S., Carter, A., Pierce, K., Stone, L., W., Wetherby, A., Scheldrick, C., Smith, C., Bacon, El., James, S., N., Ibañez, L. & Feinberg, E. (2018). Implementing systems-based innovations to improve access to early screening, diagnosis, and treatment services for children with autism spectrum disorder: An Autism Spectrum Disorder Pediatric, Early Detection, Engagement, and Services network study. *Autism*, 1 –12.
- Durkin, K. (2010). Videogames and young people with developmental disorders. *Review of General Psychology*, 14(2), 122–140.
- Georgiades, S., Bishop, S. & Frazier, T. (2017). Editorial Perspective: Longitudinal research in autism- introducing the concept of “chronogeneity”. *J Child Psychol Psychiatr.*, 58(5), pp. 634- 6.
- Γενά, Α. (2002). *Αυτισμός και αναπτυξιακές διαταραχές: Αξιολόγηση – Διάγνωση – Αντιμετώπιση*. Αθήνα: χ.ε.
- Γκονέλα, Ε. (2008). *Αυτισμός: Αίνιγμα και πραγματικότητα. Από τη θεωρητική προσέγγιση στην εκπαιδευτική παρέμβαση: Για γονείς, εκπαιδευτικούς, γενικής και ειδικής αγωγής και νηπιαγωγούς*. Αθήνα: Οδυσσέας.

- Cox, A., Klein, K., Charman, T., Baird, G., Baron-Cohen, S., Swettenham, J. et al. (1999). The early diagnosis of autism spectrum disorders: Use of the Autism Diagnostic Interview-Revised at 20 months and 42 months of age. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 32(4), pp. 12- 17.
- Frith, U. (1999). *Αυτισμός- Εξηγώντας το αίνιγμα*. μτφ: Καλομοίρης, γ. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Hassan, A. Z., Zahed, B. T., Zohora, F. T., Moosa, J. M., Salam, T., Rahman, M. M. & Ahmed, S. I. (2011). *Developing the concept of money by interactive computer games for autistic children*. IEEE International Symposium on Multimedia.
- Harpe F. (1998). *Autism*. Μετάφραση Δ. Στασινός, Εκδόσεις: Gutenberg.
- Harpe, F. (2003). *Αυτισμός: σύγχρονη ψυχολογική θεώρηση*. Μτφ: Στασινός. Αθήνα: Gutenberg.
- Harris & Handleman (2000). Age and IQ at Intake as Predictors of Placement for Young Children with Autism: A Four-to Six- Year Follow-Up. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30 (2), pp 137-142.
- Hess, B., E. (2013). DIR®/Floortime™: Evidence based practice towards the treatment of autism and sensory processing disorder in children and adolescents, *International Journal of Child Health and Human Development*, 6 (3). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.476.1478&rep=rep1&type=pdf>
- Howard J. S., Sparkman C. R., Cohen H. G., Green G. & Stanislaw H., (2005). A comparison of intensive behavior analytic and eclectic treatments for young children with autism. *Research in Developmental Disabilities*, 26(4), pp. 359-383.
- Κάκουρος Ε. & Μανιαδάκη Κ. (2006). *Ψυχοπαθολογία παιδιών & εφήβων*. Αθήνα, Τυπωθήτω.
- Καραμπατζάκη- Δημητρίου Ζ. (2010). *Θέματα Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης*. Αθήνα, Εκδόσεις Παράλος.

- Κυπριωτάκης, Α. (2003). *Τα αυτιστικά παιδιά και η αγωγή του*. γ' έκδοση. Ηράκλειο: χ.ε.
- Konstantinidis, E. I., Luneski, A., Frantzidis, C. A., Nikolaidou, M., Hitoglou-Antoniadou, M., & Bamidis, P. D. (2009). Information and communication technologies (ICT) for enhanced education of children with autism spectrum disorders. *Journal on Information Technology in Healthcare*, 7(5), 284–292.
- Lang R., Hancock T., B., & Nirbhay N. Singh N. N. (2016). *Overview of Early Intensive Behavioral Intervention for Children with Autism*. Στο *Early Intervention for Young Children with Autism Spectrum Disorder*. Springer International Publishing, Switzerland.
- Lawton, K. & Kasari, C. (2011). Brief Report: Longitudinal Improvements in the Quality of Joint Attention in Preschool Children with Autism. *J Autism Dev Disord*, 42, pp. 307- 312.
- Luneski, A., Konstantinidis, E. I., Hitoglou-Antoniadou, M., & Bamidis, P. D. (2008). *Affective computer-aided learning for autistic children*. In *First Workshop on Child, Computer and Interaction*.
- Magiati I., Moss J., Charman T., Howlin P. (2011). Patterns of change in children with Autism Spectrum Disorders who received community based comprehensive interventions in their pre-school years: A seven year follow-up study. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(3), pp. 1-12.
- Μαυροπούλου, Σ. (2006). *Αυτισμός - Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές: Ολιστική Διεπιστημονική Προσέγγιση*. Εκδόσεις Βήτα: Από τα Πρακτικά Διημερίδας.
- Miller L. J., Anzalone M. E., Lane S. J., Cermak S. A. & Osten E. T., (2014). Concept Evolution in Sensory Integration: A Proposed Nosology for Diagnosis. *The American Journal of Occupational Therapy*, 61(2), pp. 135-140.
- Νότας, Σ. & Νικολαΐδου, Μ. (2006). *Αυτισμός- Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές. Ολιστική Διεπιστημονική Προσέγγιση*. Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς επιστημονικού Συμποσίου «Το Πάζλ του Αυτισμού» (σελ. 218-227). Λάρισα: Σύλλογος Γονέων, Κηδεμόνων και Φίλων Αυτιστικών Ατόμων Ν. Λάρισας.

- Odom S.L., Boyd B. A., Hall L. J. & Hume K. (2010). Evaluation of Comprehensive Treatment Models for Individuals with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40 (4) pp 425-436.
- Pajareya, K. & Nopmaneejumrulers, K. (2011). A pilot randomized controlled trial of DIR/Floortime for pre-school children with autistic spectrum disorders parent training intervention. 15, pp. 563.
- Pelios L., V. & Lund S., K. (2001). A Selective Overview of Issues on Classification, Causation, and Early Intensive Behavioral Intervention for Autism. *Behavior Modification*, 25(5), pp. 678- 697.
- Reed P. & Osborne, A. L. (2012). Diagnostic practice and its impacts on parental health and child behaviour problems in autism spectrum disorders. *Archives of Disease in Childhood*, 97: 927-931. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://adc.bmj.com/content/97/10/927.1.abstract>
- Remington, B., Hastings, R. P., Kovshoff, H., degli Espinosa, F., Jahr, W., & Brown, T., et al. (2007). A field effectiveness study of early intensive behavioral intervention: Outcomes for children with autism and their parents after two years. *American Journal of Mental Retardation*, 112, pp. 418- 438.
- Ryan J. B., Hughes E. M. & Katsiyannis A., (2011), Research Based Educational Practices for Students with Autism Spectrum Disorders. *TEACHING Exceptional Children*, 43 (3), pp. 56-64.
- Silderg & Lapin, (2017), Expanding our Toolkit through Collaboration: DIR/Floortime and Dissociation-Informed Trauma Therapy for Children. *Frontiers in the Psychotherapy of Trauma and Dissociation*, 1(1), pp. 45- 64.
- Σταμάτης, Σ. (1987). *Οχυρωμένη σιωπή: Γέφυρες επικοινωνίας με το αυτιστικό παιδί: εικόνα- αντιμετώπιση- αποκατάσταση*. Αθήνα: Γλάρος.
- Syriopoulou-Delli Christine K., Dimitrios C. Cassimos, Stavroula A. Polychronopoulou (2016), Collaboration between teachers and parents of children with ASD on issues of education. *Research in Developmental Disabilities*, Volume 55, pp. 340-344
- Schopler E. & Mesibov G.B (1995). Learning and Cognition in Autism. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

[https://books.google.gr/books?id=vdQhBAAAQBAJ&pg=PA69&lpg=PA69&dq=Rutter.+M+%26+Schopler.+E,+1978+%E2%80%93+Wing.+L,+1976\)&source=bl&ots=yqw7mQ6sr4&sig=zm94tesj7B3S0wJQATS4R7YzxYs&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwiOgf7fxoDSAhVJXhQKHWSRCcwQ6AEIMTAF#v=onepage&q=Rutter.%20M%20%26%20Schopler.%20E%2C%201978%20%E2%80%93%20Wing.%20L%2C%201976\)&f=false](https://books.google.gr/books?id=vdQhBAAAQBAJ&pg=PA69&lpg=PA69&dq=Rutter.+M+%26+Schopler.+E,+1978+%E2%80%93+Wing.+L,+1976)&source=bl&ots=yqw7mQ6sr4&sig=zm94tesj7B3S0wJQATS4R7YzxYs&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwiOgf7fxoDSAhVJXhQKHWSRCcwQ6AEIMTAF#v=onepage&q=Rutter.%20M%20%26%20Schopler.%20E%2C%201978%20%E2%80%93%20Wing.%20L%2C%201976)&f=false)

- Shillingsburg M. A. ,Bowen C. N. & Shapiro S. K., (2014). Increasing social approach and decreasing social avoidance in children with autism spectrum disorder during discrete trial training. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8 (11) pp1443-1453.
- Schreibman L., Dawson G., Stahmer A.C., Landa R., Rogers S.J., McGee G.G., Kasari C., Ingersoll B., Kaiser A.P., Bruinsma Y., McNerney E., Wetherby A., Halladay A., (2015), Naturalistic Developmental Behavioral Interventions: Empirically Validated Treatments for Autism Spectrum Disorder, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45 (8), pp 2411-2428.
- Sullivan K. (2013), The Early Start Denver Model: Outcomes and Moderators of an Intervention for Toddlers with Autism. (Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο της Ουάσινγκτον, ΗΠΑ. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://digital.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/24294/Sullivan_washington_0250E_12253.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Teck-Hock, T., Wee-Yen Tan, V., Sie-Teck Lau, P. & Kiyu, A. (2017). Accuracy of Modified Checklist for Autism in Toddlers (M-CHAT) in Detecting Autism and Other Developmental Disorders in Community Clinics. *J Autism Dev Disord*, pp. 2- 6.
- Quill, K., A. (2000). *Διδάσκοντας αυτιστικά παιδιά: τρόποι για να αναπτύξετε την επικοινωνία και την κοινωνικότητα*. Μτφ: Ρούντη, π. επιστ. Επιμέλεια: Μεσσήνης, λ, Αντωνιάδης, Γ. Αθήνα: Έλλην.
- Weiss M. J. (1999). Differential Rates of Skill Acquisition and Outcomes of Early Intensive Behavioral Intervention for Autism, *Behavioral Interventions*, 14(1), pp. 322. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

[http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.465.6116&rep=rep1 &type=pdf](http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.465.6116&rep=rep1&type=pdf).

- Welterlin, A., Turner-Brown, M., Harris, S., Mesibov, G. & Delmolino, L. (2012). The Home TEACCHing Program for Toddlers with Autism. *J Autism Dev Disord*, 42:1827- 1835.
- Virues- Ortega, J., Julio, M., F. & Pastor- Barriuso, R. (2013). The TEACCH Program for children and adults with Autism: a meta- analysis of intervention studies. *Clinical Psychology Review*, 33, pp. 940- 953.
- Wing. L. (1988). *The continuum of autistic characteristics*. In E. Schopler and G. Mesibov (Eds) *Diagnosis and Assessment in Autism*. New York: Plenum Press.
- Wing, L. (2007). *Αυτισμός. Θέσεις και Προσεγγίσεις*. Στους Ι. Βογινδρούκα, Γ. Καλομοίρη, & Β. Παπαγεωργίου (Εκδ.). «Δεν υπάρχει τίποτα καινούργιο κάτω από τον ήλιο». Η εξέλιξη της αντίληψης θετικά με τον αυτισμό. Αθήνα: Εκδόσεις: Ταξιδευτής : 33- 49.
- Zwaigenbaum, L. & Penner, M. (2018). *Autism spectrum disorder: advances in diagnosis and evaluation*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: bmj.com.
- Zwaigenbaum, L. (2010). Advances in the early detection of autism. *Current Opinion in Neurology*, 23, pp. 97- 102.

Θεσμικό πλαίσιο

- Εφημερίδα της κυβερνήσεως, Νόμος 2716/1999, ανάπτυξη και εξυγχρονισμός των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και άλλες διατάξεις, αρ φυλ. 96, Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
- Εφημερίδα της κυβερνήσεως, Νόμος 2817/2000, εκπαίδευση ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, αρ φυλ. 78, Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
- Εφημερίδα της κυβερνήσεως, νόμος 3699/2008, αρ φυλ 199 Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
- Άρθρο 7 του Ν. 4547/2018

[http://www.autismhellas.gr/files/el/DSMV %CE%91%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%93%CE%95%CE%A3.pdf](http://www.autismhellas.gr/files/el/DSMV_%CE%91%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%93%CE%95%CE%A3.pdf)

[http://complexneeds.org.uk/modules/Module-2.4-Assessment-monitoring-and-evaluation/All/downloads/m08p060c/derbyshire language scheme assessments.pdf](http://complexneeds.org.uk/modules/Module-2.4-Assessment-monitoring-and-evaluation/All/downloads/m08p060c/derbyshire_language_scheme_assessments.pdf)